

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора

Осадченко Інни Іванівни

на дисертацію

Жданової-Неділько Олени Григорівни

«Дидактичні основи навчальної взаємодії викладача і студента в процесі вивчення педагогічних дисциплін»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.09 – теорія навчання

Актуальність теми дослідження. Однією з проблем, що постають сьогодні перед вітчизняною загальноосвітньою і вищою школою, як і перед суспільством у цілому, є зниження авторитетності педагогічного знання, певного знецінення його як інструмента вирішення освітніх завдань, що почасти спричинено пріоритетами інформаційного суспільства, почасти є наслідком кризових явищ суспільного буття останніх десятиліть. Але завдання гуманізації освіти, що ставляться нині на державному рівні, націлюють на пошук шляхів до підвищення ефективності вивчення педагогічних дисциплін, чому й присвячене дослідження О. Жданової-Неділько.

Виокремлені дослідницею суперечності – зокрема, між потребою системи освіти у висококваліфікованих педагогах, здатних здійснювати навчання й виховання на засадах конструктивної взаємодії, та недостатністю відповідного науково-методичного забезпечення процесу їхньої професійної підготовки; можливостями для оптимізації навчальної взаємодії викладача і студента в процесі вивчення педагогічних дисциплін на основі сучасних методологічних підходів та інертністю щодо цього освітньої практики; вимогами до майбутнього педагога як до суб'єкта навчання і поширеністю ставлення до нього в контексті навчальної взаємодії як до суб'єкта учіння, – бачаться нами як такі, що істотно ускладнюють сьогодні процес якісної підготовки педагога загальноосвітньої і вищої школи і окреслюють її важливі проблеми.

Тож вибір теми дослідження є слушним і зумовлений об'єктивними потребами досягнення якісної професійної підготовки педагога.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій.

Метою дослідження є обґрунтування дидактичних основ навчальної взаємодії викладача і студента в процесі вивчення педагогічних дисциплін та розробка й експериментальна перевірка ефективності дидактичної системи оптимізації навчальної взаємодії викладача і студента в зазначеному процесі, створеної у відповідності з цими основами. Було поставлено низку дослідницьких завдань, спрямованих на досягнення поставленої мети, визначено об'єкт і предмет дослідження.

Достовірність результатів дослідження забезпечена опорою на наукову методологію, вихідні теоретичні положення і понятійно-термінологічний апарат, багаторічним вивченням проблеми, використанням комплексу взаємопов'язаних методів дослідження, адекватних його об'єкту, предметові та завданням, результатами експериментальної перевірки розроблених положень і

рекомендацій, поєднанням якісного та кількісного аналізу одержаних емпіричних даних.

Висвітлено концепцію дослідження, що представлена в єдності методологічного, теоретичного та технологічного концептів.

Науковий апарат, як засвідчує аналіз дисертації, визначено коректно, він відповідає вимогам до докторських дисертацій і є достатнім для розв'язання окреслених у роботі завдань. Обґрунтованість наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечується також апробацією результатів дослідження.

Варто відзначити потужну експериментальну базу дослідження, адже дослідно-експериментальна робота в межах дослідження проводилася у вищих навчальних закладах України III-IV рівнів акредитації: Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка; Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка; Луцького державного технічного університету. На різних етапах дослідницької роботи до неї було залучено 1670 студентів бакалаврату і магістратури і 118 викладачів; при здійсненні експериментального дослідження було задіяно 868 студентів, з яких було сформовано експериментальну групу (431 чоловік) та контрольну групу (437 чоловік).

Щодо **наукової новизни дослідження**, то визначено концептуальні засади навчальної взаємодії викладача і студента при вивченні педагогічних дисциплін; визначено педагогічні умови успішної навчальної взаємодії викладача і студента при вивченні педагогічних дисциплін (створення сприятливого дидактичного середовища педагогічної дисципліни; формування готовності студента до навчальної взаємодії в процесі вивчення педагогічної дисципліни; здійснення особистісно зорієнтованого дидактичного супроводу студента в процесі вивчення педагогічної дисципліни); обґрунтовано структуру сприятливого дидактичного середовища педагогічної дисципліни як поєднання змістового, особистісного, організаційно-технологічного, валеологічного, комунікативного компонентів; визначено структуру готовності студентів до навчальної взаємодії в процесі вивчення педагогічних дисциплін (мотиваційний, змістовий, процесуальний, рефлексивний складники) та етапи її формування (адаптаційний, саморегулятивний, творчий); зміст і засоби особистісно зорієнтованого дидактичного супроводу студента в процесі вивчення педагогічних дисциплін, що включає комплекс відповідного навчально-методичного інструментарію, ґрунтується на засадах особистісного підходу в освіті й має на меті проектування траєкторії особистісно-професійного розвитку майбутнього педагога як суб'єкта педагогічної взаємодії; уточнено поняття «педагогічна взаємодія», «навчальна взаємодія», «навчальна взаємодія викладача і студента при вивченні педагогічних дисциплін», «педагогічні дисципліни»; уведено до наукового обігу поняття аксіодидактичної технології (навчальної технології, що передбачає здійснення в навчальному процесі актуалізації й дидактичної інтерпретації життєвих цінностей студента, які лежать в основі особистісно-професійного саморозвитку майбутнього фахівця) тощо.

Дисертація О. Жданової-Неділько має чітку **структуру**, складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, 10 додатків (на 50 сторінках). Загальний обсяг дисертації – 483 сторінки (з них основного тексту 372 сторінки). Список використаних джерел включає 602 найменування, з них 19 – іноземними мовами, що свідчить про широкий спектр інформаційного пошуку у процесі написання дисертації.

Кожен з чотирьох розділів дисертації насичений новими науковими фактами і має свої особливості.

Перший розділ присвячено аналізу ключових понять дослідження, наведені авторські варіанти їхнього визначення. Це тим більш необхідно, що поняття взаємодії має значну кількість дефініцій і потребує контекстуальних уточнень, що й відмічено дисертанткою. Особлива увага звертається на співвідношення споріднених і часто ототожнюваних у педагогічних джерелах понять «взаємодія» і «співробітництво», що має принципове значення для подальшого дослідження, оскільки стосується проблеми важливих сутнісних характеристик взаємодії. Обґрунтовано думку, що співробітництво може розглядатися як високий рівень взаємодії, яка має набагато ширший спектр вияву. Привертає увагу виокремлення автором так званих «незрілих» різновидів взаємодії, що відбивають такі ситуативно демонстровані риси її суб'єктів, як індіферентність, конфліктність, споживацтво, егоцентризм.

Конструктивно виокремлені проблеми педагогічної освіти (стор. 67-73): зміни й реформи в освітній і, безпосередньо, в педагогічній галузі; зниження авторитетності наукових педагогічних знань у суспільстві; зниження суспільного престижу педагогічної професії та рівня професійної зорієнтованості майбутніх педагогів. Логічно та на часі здійснений порівняльний (компаративістський) аналіз аспектів досліджуваної проблеми.

Навчальну взаємодію викладача і студента в процесі вивчення педагогічних дисциплін дисертантка представляє у єдності двох підструктур, що пов'язані з особливостями її цілей і знаходяться в діалектичному взаємозв'язку: професійно-нормативної та особистісно-адаптаційної. Відзначено, що оптимальне функціонування зазначених підструктур є передумовою здатності майбутнього педагога до глибокого аналізу, об'єктивної оцінки та методично обґрунтованого конструювання і реконструювання педагогічного процесу, яка набувається в ході навчальної взаємодії викладача і студента при вивченні педагогічних дисциплін та виступає водночас і її об'єктивно обумовленою метою, а також засобом узгодження професійних вимог та власних запитів і можливостей суб'єкта учіння. Вирішення цієї проблеми потребує урахування дидактичних основ навчальної взаємодії, під якими розуміються «найзагальніші характеристики навчання», в контексті якого ця взаємодія здійснюється. Дисертантка розглядає їх у змістовому діапазоні «триєдиного питання дидактики» – чому навчати (зміст), як навчати (принципи і методи), де, коли і в яких організаційних умовах навчати (форми).

Заслуговує на схвалення характеристика сучасних методологічних підходів (гуманістичний, особистісний, культурологічний, акмеологічний, синергетичний, середовищний, системний, проектний, діяльнісний, аксіологічний) до навчальної взаємодії викладача і студента в процесі вивчення педагогічних дисциплін, кожен

із яких дозволяє з'ясувати певні істотні особливості цього явища і забезпечити їхнє врахування в управлінні навчальною взаємодією та навчальним процесом у цілому. Розроблено низку принципів навчальної взаємодії викладача і студента в процесі вивчення педагогічних дисциплін, що сприяють її суб'єкт-суб'єктному характеру і дозволяють утілити положення перелічених підходів на практиці.

У **другому розділі** акцентується увага на психолого-педагогічних аспектах навчальної взаємодії. Виокремлюються характеристики її суб'єктів – викладача і студента, що є вагомими для здійснення успішної навчальної взаємодії в процесі вивчення педагогічних дисциплін. Цікавою і корисною для здійснення практичних досліджень навчальної взаємодії бачиться розроблена дисертанткою класифікація студентів як суб'єктів педагогічної дії, що дозволяє ідентифікувати комунікативні проблеми, які виникають у навчальних взаєминах.

Також визначено педагогічні умови такої взаємодії створення сприятливого дидактичного середовища педагогічної дисципліни; формування готовності студента до навчальної взаємодії в процесі вивчення педагогічної дисципліни; здійснення особистісно зорієнтованого дидактичного супроводу студента в процесі вивчення педагогічної дисципліни), детально розкрито їхній зміст. Привертає увагу опис етапів формування готовності студентів до навчальної взаємодії (адаптаційний, саморегулятивний, творчий). Як логічний підсумок, звучить думка, що перелічені умови потребують для своєї реалізації пошуку та систематизації певних внутрішніх ресурсів сучасного навчального процесу.

У **третьому розділі** ця думка знаходить розвиток у розробці дидактичної системи оптимізації навчальної взаємодії викладача і студента в процесі вивчення педагогічних дисциплін. Розуміючи під оптимізацією досягнення найкращого з можливих результатів за певних обставин, дослідниця виокремлює компоненти дидактичної системи оптимізації навчальної взаємодії викладача і студента в процесі вивчення педагогічних дисциплін – ціннісно-змістовий, процесуально-технологічний та рефлексивно-проективний – кожен з яких має на меті актуалізацію ціннісного потенціалу педагогічної дисципліни як єдності навчального змісту, навчальної діяльності та навчального результату.

Ефективність розробленої системи в навчальному процесі перевіряється опосередковано, шляхом з'ясування динаміки навчальної взаємодії при вивченні педагогічних дисциплін. Критеріями, за допомогою яких передбачено відстежувати цю динаміку, визначено змістовий, інтерактивно-процесуальний, особистісно-розвивальний та стосунковий.

У **четвертому розділі** описано організацію експериментальної роботи та її результати. Графічно та за допомогою таблиць представлено динаміку навчальної взаємодії, що має очевидні відмінності в експериментальних і контрольних групах. Так, у групах E1 та K1 (студенти бакалаврату) різниця у результатах зростання кількості студентів, що досягли високого рівня навчальної взаємодії, становить майже 22%, у групах E2 і K2 (магістранти педагогічного вишу) – понад 12%, а в групах E3 і K3 (магістранти технічного вишу) – 26,1% на користь експериментальних груп, що підтверджує основну гіпотезу дослідження.

Підсумки виконання поставлених завдань узагальнено у висновках. Роботу доповнюють додатки, що містять дослідницькі методики і дидактичні матеріали, на які автор посилається в тексті роботи.

Усі кількісні результати дослідження, **щодо вірогідності результатів педагогічного експерименту**, статистично оброблені, їх достовірність не викликає сумніву. Отримані позитивні результати свідчать про ефективність запропонованої у дисертації функціональної дидактичної моделі ресурсно-орієнтованого навчання дисциплін комп'ютерного циклу, їх адекватність поставленим завданням та меті дослідження.

Практичне значення одержаних результатів полягає в: з'ясуванні суті успішної навчальної взаємодії викладача і студента в процесі вивчення педагогічних дисциплін та визначенні значущих для педагогічного моніторингу динамічних характеристик студентів як суб'єктів навчальної взаємодії з викладачем у зазначеному процесі; розвитку форм і методів здійснення безпосередньої та опосередкованої навчальної взаємодії викладача і студента у процесі вивчення педагогічних дисциплін, зокрема, шляхом залучення електронних засобів обміну інформацією, що дозволило оптимізувати адаптаційні й організаційно-регулятивні аспекти зазначеної взаємодії та надати більш високої об'єктивності здійснюваним у цьому процесі процедурам педагогічного моніторингу й оцінювання тощо.

Основні наукові положення дослідження опубліковано в 60 наукових і навчально-методичних працях (з них 39 – одноосібні), серед яких: 1 монографія (одноосібна), 22 одноосібних статті у фахових наукових збірниках (з них 4 – зарубіжних), 8 статей в інших виданнях, 20 – у збірниках матеріалів конференцій, 9 навчальних посібників. Загальний обсяг авторського доробку за темою дослідження становить понад 40 друкованих аркушів.

Публікації повністю висвітлюють основні наукові положення дисертації.

Зміст монографії й автореферату повною мірою відповідають змісту дисертації і відображають її основні положення й висновки. Відмітимо, що зміст автореферату та основні положення дисертації є ідентичними.

Загальні висновки відповідають завданням дослідження та впливають із загального змісту дисертації. Результати дослідження впроваджено на достатньому рівні.

Таким чином, мета і завдання, поставлені в роботі, досягнуті. Зміст дисертації належним чином висвітлено в публікаціях і авторефераті.

Попри загальну позитивну оцінку дисертації, при аналізі роботи виникла низка **зауважень та пропозицій**.

1. У змісті підрозділу 1.1, окрім аналізу поняття «навчальна взаємодія» з філософської точки зору (на 8-ми сторінках роботи (стор. 23-30)), варто було б докладніше проаналізувати це поняття з психологічної точки зору та здійснити ґрунтовну історіографію досліджуваного питання у педагогічній науці.

2. Вважаємо, що параграф 1.3. доцільніше було б назвати «Методологія дослідження», а не «Концептуальні засади ...», оскільки концепція складається з методологічного, теоретичного та технологічного концептів, а у параграфі розкрито сутність саме методологічного концепту.3.

3. На нашу думку, у процесі вирішення дослідницьких завдань Олена Григорівна досить часто апелює в різних частинах роботи до курсу «Основи педагогічної майстерності» (одинадцять таких епізодів, що в сукупності займають до десяти сторінок тексту. Проте експериментальна робота здійснювалася в контексті інших курсів («Педагогічні технології: теорія та практика» і «Педагогіка вищої школи»). Можливо, було б доречним також здійснювати експериментальну роботу у процесі вивчення «Основ педагогічної майстерності»?

4. У підрозділі 3.1 дисертантка наголошує, що оптимізація навчальної взаємодії передбачає доречне поєднання традиційності й інноваційності в організації навчальної діяльності. Проте зі змісту підрозділів 3.2 і 3.3, де зосереджені описи форм і методів навчання, не зрозуміло, яким чином відбувається це «поєднання традиційності й інноваційності».

5. У «Вступі» та п. 4.1 автор зазначає, що загалом у дослідженні брали участь 1670 студентів бакалаврату і магістратури та 118 викладачів. До експериментальної і контрольної групи входило 868 студентів. Не зовсім зрозуміло, яку роль у дослідженні відіграли решта, 802 студенти та згадані викладачі.

6. У тексті дисертації подекуди зустрічаються відступи від наукового стилю викладу матеріалу на користь художнього та публіцистичного, що є небажаним.

Водночас зазначені зауваження і побажання істотно не впливають на загальний позитивний висновок щодо оцінки дисертаційної роботи О. Жданової Неділько.

Таким чином, дисертаційна робота Жданової-Неділько Олени Григорівни «Дидактичні основи навчальної взаємодії викладача і студента в процесі вивчення педагогічних дисциплін» є самостійною науковою працею, що повністю відповідає вимогам пп. 9, 10, 12-14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (зі змінами від 19.08.2015 року, Постанова Кабінету Міністрів України № 656) до докторських дисертацій, а її автор заслуговує присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.09 – теорія навчання.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки та
освітнього менеджменту
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини

ОСОБИСТИЙ ПІДПИС
І. І. Осадченко ЗАСВІДЧУЮ
Завідувач канцелярії УДПУ І. І. Осадченко
"15" 03 2007 р

Підпис офіційного опонента І. І. Осадченко
засвідчую:

доктор педагогічних наук, професор,
ректор Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини

О. І. Безлюдний